

VILNIUS UNIVERSITY

Agnė Jakaitė

THE CIVIL LIABILITY IN PRECONTRACTUAL RELATIONS

Summary of doctoral dissertation

Social sciences, law (01 S)

Vilnius, 2012

Dissertation was prepared in 2007 – 2012 at the Faculty of Law, Vilnius University, and in 2011 at the Swiss Institute of Comparative Law (Lausanne, Switzerland).

Scientific supervisors:

Prof. Habil. Dr. Valentinas Mikelėnas (Vilnius University, social sciences, law – 01 S) (2008 – 2012)

Doc. Dr. Tomas Davulis (Vilnius University, social sciences, law – 01 S) (2007 – 2008);

Dissertation is defended at the Law Science Council of Vilnius University:

Chairman:

Prof. Dr. Vytautas Mizaras (Vilnius University, social sciences, law – 01 S)

Members:

Prof. Habil. Dr. Valentinas Mikelėnas (Vilnius University, social sciences, law – 01 S)

Prof. Dr. Armanas Abramavičius (Vilnius University, social sciences, law – 01 S)

Prof. Dr. Darijus Beinoravičius (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01 S)

Doc. Dr. Lina Novikovienė (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01 S)

Opponents:

Prof. Dr. Julija Kiršienė (Vytautas Magnus University, social sciences, law – 01 S)

Doc. Dr. Deividas Soloveičikas (Vilnius University, social sciences, law – 01 S)

The dissertation will be defended in the public session of the Law Science Council, 20 September, 2012, 12 a.m., at Vilnius University Law Faculty auditorium 403.

Address: Saulėtekio 9, LT-10222 Vilnius, Lithuania.

The summary of doctoral dissertation was distributed on 20 August, 2012.

The dissertation can be reviewed at the library of Vilnius University.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Agnė Jakaitė

CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ ESANT IKISUTARTINIAMS SANTYKIAMS

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2007 – 2012 metais Vilniaus universiteto teisės fakultete, iš jų 2011 metais stažuotės metu Šveicarijos lyginamosios teisės institute (Lozana, Šveicarija).

Moksliniai vadovai:

Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S) (2008 – 2012 m.);

Doc. dr. Tomas Davulis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S) (2007 – 2008 m.).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. dr. Vytautas Mizaras (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Nariai:

Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Prof. dr. Armanas Abramavičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Prof. dr. Darijus Beinoravičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Doc. dr. Lina Novikovienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Oponentai:

Prof. dr. Julija Kiršienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Doc. dr. Deividas Soloveičikas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. rugsėjo 20 d., 12 val. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto 403 auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. rugpjūčio 20 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

CONTENT

INTRODUCTION	6
SCIENTIFIC PROBLEMS ADRESSED.....	7
OBJECTIVES OF THE DISSERTATION.....	8
ORIGINALITY	9
METHODOLOGY.....	10
MAIN RESULTS AND CONCLUSIONS.....	10
CONCLUSIONS PRESENTED FOR THE DEFENCE.....	15
PUBLICATIONS	17
PERSONAL DETAILS.....	18
CIVILINĒ ATSAKOMYBĒ ESANT IKISUTARTINIAMS SANTYKIAMS (REZIUMĒ).....	19

INTRODUCTION. From the historic point of view, the question of application of the civil liability in precontractual relations is fairly new. Negotiations were traditionally understood as the period of risk assumed by the parties themselves and the law did not intervene in this field. The fundamental principle of freedom of contract and the idea of the autonomy of the parties' will were prevailing in the most civil law countries. This has resulted in the parties' freedom in the precontractual relations and the possibility to terminate negotiations at any time and for any reason, thus all the costs had fallen to the negotiating parties themselves. It was recognised that the relations have no legal meaning and effect until they are not adequately formalised. In addition, the contract formation process has been understood very simply: the persons met, shook the hands and a contract already is concluded. Such an understanding has existed for a long time.

However, in the twentieth century the civil and commercial relations become more complicated, the classic contract formation formula – offer and acceptance – was no longer sufficient and it was usually preceded by longer or shorter negotiations. At that time the precontractual relations began to play a significant role. In case the negotiations were successful and resulted in signing of contract, the precontractual relations did not cause problems, but in the practice the parties' efforts are not always successful: even after long negotiations the contract may be not concluded for one reason or another. Therefore, the question has been raised: how to treat the precontractual relations and how to ensure the just balance between the parties' interests? Accordingly, the need to regulate the precontractual relations by legal means was accepted.

In the mid of the twentieth century the necessity of certain restrictions on the absolute freedom of negotiations could not be denied. The general duty to act in good faith, historically applied only to the contractual relations, was extended to the precontractual phase – this process has begun *extra legem, i. e.* via legal doctrine and judicial practice, and later has been absorbed in the national legislation and international private law documents. As a result, it was admitted that the negotiating parties should have certain obligations to comply in the precontractual phase. The non-compliance of these obligations would cause the civil liability, which in the modern legal doctrine called as “precontractual liability”.

The precontractual liability in Lithuania. In the Lithuanian Civil Code adopted in 1964 there were no rules governing the parties' precontractual responsibilities, at that

time the precontractual documents were not regulated in the Lithuanian laws as well. However, taken into consideration the changes of the commercial relations after the restoration of independence of the Republic of Lithuania, the legislature has renewed the regulation of civil relations and has adopted the new Civil Code in July 18, 2000 (hereinafter – CC). One of the innovations was the special rules related with the parties' precontractual duties and precontractual documents. However, stipulating the new precontractual rules in the CC is not sufficient. The practice of commercial negotiations raises a number of questions and various different and contrary positions of their interpretation. Also, the new regulation of the precontractual relations faces the problem of the controversy of the aim to ensure the equity and the fair balance of the different interests of the negotiating parties.

SCIENTIFIC PROBLEMS ADRESSED. The author in this work examines the institute of precontractual liability in the Lithuanian civil law. The scientific problems are mainly conditioned by the following two circumstances.

Firstly, the Lithuanian legislature has chosen the minimal regulation model for the phase of negotiations. The main principles guiding the parties during the precontractual relations are the freedom of contract and the autonomy of the will of the parties. The Lithuanian legal rules related with the precontractual liability are only of general nature (articles 6.163 – 6.165 of the CC), the content of these rules is not specified and therefore raises a lot of interpretation questions to the legal doctrine and application problems in the practice. In fact, for instance, the provision of the article 6.163 of the CC requiring the parties to act in good faith during the precontractual phase and in case of violation of this obligation to reimburse the damage caused to the other party demands the explanation of the mentioned concepts of precontractual good faith and precontractual damage. Similarly, the other norms of the CC related to the precontractual relations do not disclose their content.

Secondly, the minimal scope of legal intervention in the precontractual commercial relations has caused the situation in which a very significant role in revealing the content of the conditions of application of the precontractual civil liability play the courts and other institutions applying these legal norms. The Lithuanian case law in this field is still developing and is not constant, for example, the case law has not specified the regime

applicable to the precontractual civil liability and has not explained the scope of damages which can be awarded to the aggrieved party. Therefore it is difficult to predict the final decision in the cases related to business negotiations in Lithuania.

For the above mentioned reasons the scientific analysis of the legal rules of the civil liability in precontractual relations is an important tool addressing to the actual practical issues related with commercial negotiations' phase. Nevertheless, until now the precontractual liability did not receive a great attention from the Lithuanian scientists. Therefore, it is important to fill this legal vacuum and to present a unique conceptual approach to the precontractual liability under the Lithuanian civil law.

OBJECTIVES OF THE DISSERTATION. The object of this dissertation is the civil liability in precontractual relations under the Lithuanian civil law. In general, the subject of precontractual liability is vast and raises many complex and diverse issues each of which requires deep analysis. Therefore the object of this dissertation limited to the following questions which, under the opinion of the author, are the most pressing ones:

1. The precontractual relations, the nature of precontractual liability and applicable legal regime;
2. The content of illegal actions as one of the conditions of precontractual liability;
3. The concept of precontractual damage and the scope of its remuneration.

It should be noted that the above mentioned issues are examined only in the context of Lithuanian civil law and on comparative basis in the chosen foreign jurisdictions of France, Germany, Great Britain, Netherlands, Switzerland and United States. Besides, this dissertation focuses only to the commercial precontractual civil relations and does not analyse the precontractual liability under the specific types of contracts.

The tasks of the work are as follows:

1. To analyse the precontractual relations' phase, the nature of precontractual liability, its scope and objectives, to determine the precontractual obligations and its content, as well as to examine the issue of remuneration of the precontractual damage;
2. To investigate and compare the regulation related to the civil liability in precontractual relations in Lithuania and in the chosen foreign jurisdictions;
3. To examine the legal doctrine in the field of the precontractual liability, as well as its interpretation and application in the court practice with the aim to identify the

similarities and differences and to assess whether the practice of the chosen foreign jurisdictions could be used as an example to follow in Lithuania.

ORIGINALITY. The topic of this dissertation has been researched in the legal science of certain foreign countries. For instance, *J. Cartwright* and *M. Hesselink*¹, as well as *E. H. Hondius*² have comprehensively analysed the precontractual liability in European private law. There are authors who analysed the institute of precontractual liability under their national law (e.g. *P. Giliker*³, *J. Ghestin*⁴, *N. Kuonen*⁵) and some authors who examined only specific precontractual liability's issues, for example *J. Schmidt-Szalewsky*⁶, *P. Chauvel*⁷, *O. Deshayes*⁸ investigated precontractual damage or the break off of business negotiations. However, the abovementioned publications do not take away the originality and novelty of the research presented in this work.

This dissertation distinguishes from and adds value to the existing precontractual liability scientific research through its specific orientation and thoroughly examination. First of all, the field of precontractual liability has not been thoroughly analysed in the Lithuanian legal science (albeit the topic was mentioned in the other studies, for instance, in the research of professor *V. Mikelėnas*⁹ and in some limited coverage topics of other Lithuanian scientists¹⁰). Also there is no information that the scientists of the other countries have analysed the precontractual liability under the Lithuanian civil law. Secondly, this research distinguishes itself through the original structure, the scope of the analysis of legal rules related with the precontractual relations and their application in the court practice not only in the compared foreign countries, but in Lithuania as well.

¹ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

² HONDIUS, E. H. *Precontractual Liability. Reports to the XIIIth Congress International Academy of Comparative Law. Montreal, Canada, 18-24 August 1990*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991.

³ GILIKER, P. *Pre-contractual Liability in English and French Law*. London: Kluwer Law International, 2002.

⁴ GHESTIN, J. *La formation du contrat*. Paris: LGDJ, 1993, 3ème ed.

⁵ KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Medias Juridiques SA, 2007.

⁶ SCHMIDT-SZALEWSKY, J. *Négociation et conclusion de contrats*. Paris: Dalloz, 1982.

⁷ CHAUVEL, P. „Négociations, la rupture des pourparlers“. In *Lamy droit du contrat*, 1998.

⁸ DESHAYES, O. „Le dommage précontractuel“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 2004 ; DESHAYES, O. „Refus de l'indemnisation de la perte de chance de tirer profit du contrat en cas de rupture fautive des pourparlers“. In *La semaine juridique*, 2006, Nr. 30.

⁹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995; MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996;

¹⁰ IVANAUSKAS, A. „Prarastos galimybės pinigine vertė“. In *Justitia*, 2007, Nr. 1; AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10(112); KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115).

METHODOLOGY. The following four different methods are mainly used to research the topic of this dissertation:

1. The comparative method is one of the most important methods used in this dissertation. The comparison of regulation and application of the precontractual liability in the chosen foreign countries and Lithuania helps to assess what scope of the civil liability in precontractual relations should be applicable in Lithuania. The examination of differences and similarities between the Lithuanian and foreign interpretation of precontractual liability are also important.

2. Secondly, the problems of interpretation and application of the legal norms related with precontractual relations are analysed through systematic method. In particular, the systematic approach is used for the examination of the Principles of European Contract Law and the UNIDROIT principles from which the norms were consolidated by the Lithuanian legislature in the CC.

3. Thirdly, this dissertation examines the historical development of regulation of the precontractual relations and the genesis of civil liability at this stage, as well as the changes in the legislation, the legal doctrine and the court practice in Lithuania and each of the chosen foreign countries.

4. The teleological method is used in order to clarify the aims the legal protection of precontractual relations should serve, to disclose the objectives the Lithuanian legislators have raised for the regulation of the commercial negotiations' phase and to present the perspective of future interpretation of the civil liability conditions in precontractual relations.

MAIN RESULTS AND CONCLUSIONS. Based on the objectives of the thesis, the work consists and is divided into two main parts which can be described as general (*Section I*) and special (*Section II* and *Section III*) part.

Firstly (*Section I*), the author examines the precontractual relations' stage and the institute of commercial negotiations, the nature of precontractual liability, its aims and historical genesis, and the legal regime applicable to the civil liability in precontractual relations under the Lithuanian civil laws and in the practice of the chosen foreign jurisdictions.

It was found that the precontractual relations are public relations governed by the civil law in which the negotiating parties have specific rights and duties. The precontractual relations arise between the parties via classic formula of offer and acceptance or through the process of negotiations and which terminate when the negotiating parties conclude the main contract or break off the negotiations.

The analysis of development and different intensity of the negotiations phase allowed to distinguish the following stages of precontractual relations: (i) the initial or prior negotiations stage where the partners presents each other and exchanges their initial proposals; (ii) the second stage when the parties reach the principal consent and the legitimate belief that the contract will be conclude exists; and (iii) the final stage when all the key terms of the contract are agreed but only some issues are left which do not allow the parties to conclude the main contract.

Based on the mentioned development of the parties' relations in precontractual phase and with reference to the historic genesis of civil liability during the commercial negotiations, the author of the dissertation examines what should be the main aims of the precontractual liability under the Lithuanian law. It is noted that the legal rules related with commercial precontractual relations should not intervene too much to the freedom of negotiations. Therefore, on the one hand, the competitive and risk-based environment of commercial negotiations should be considered as the limit for the legal intervention in this phase of civil relations. However, the civil law should also ensure the security of the reasonable interests of the negotiating parties. Thus, on the other hand, such risk-based precontractual phase should provide the reasonable security and the relations build on the trust between the parties. Accordingly, it was concluded that the balance between the abovementioned antagonistic aims should be found ad hoc, *i. e.* each time separately and based on all the case circumstances.

The general part of the dissertation concludes with the analysis of the legal regime applicable to the civil liability in precontractual relations. Although in the Lithuanian legal doctrine some authors argue that the precontractual liability should be treated as a separate type of civil liability (*sui generis*), the author of the thesis concludes that the civil liability in precontractual relations is not the third type of civil liability: it is only the institute and the new concept which reflects the specifics of certain stage of civil legal relations – the precontractual relations, and these specifics are not sufficient to

conclude the precontractual liability as the third type of civil liability together with the tort and contractual liability. It is noted that generally the tort (delictual) liability rules are applicable to the precontractual relations and the conditions of contractual civil liability are applicable only to the cases when the precontractual commitment of negotiating parties is found.

The special part of the dissertation begins with the examination of the unlawful precontractual actions (*Section II*).

Firstly, the obligation to act in good faith is analyzed under the Lithuanian law and in the chosen foreign jurisdictions. It is concluded that in the continental legal system the principle of good faith is applicable to the negotiating parties by the legislative or *extra legem* manner. The author of the thesis also notes that the common law countries traditionally do not recognize the duty to act in good faith during the pre-contractual phase, but based on the analysis made in the dissertation, it was concluded that at the end of the XX century the common law countries have indirectly started to apply the good faith principle to the negotiating parties.

Further, the content of the obligation to act in good faith is examined. It is concluded that the duty to act in good faith requires the parties to start and continue negotiations only with the real intention to conclude the contract. Whether the intention to conclude the contract exists or not, or whether the intention after some time has ended should be determined by the assessment of all actual negotiation's facts. If the intention to negotiate and to conclude the contract is lost, the party will be considered as acting in good faith if she immediately notifies the other party about the decision to terminate the negotiations.

Also the duty of good faith demands not to break off the advanced negotiations without the sufficient cause. Based on the analysis of the Lithuanian and foreign case law and legal doctrine, it was noted that in assessing whether the negotiations are far advanced between the parties all the following facts and circumstances should be taken into consideration: the duration of negotiations, the stage of negotiations, the intensity of negotiations' process, the preliminary agreements, the reasonable and lawful belief that the contract will be concluded between the parties. The breach of such advanced negotiations is determined as justifiable only if the reasons are objective. It is concluded that the parties in precontractual relations have the right to maximize the benefits of a

future transaction and to conclude the contract on the most advantageous conditions. However, the examined Lithuanian case law states that in order to ensure the stability of civil practice, the more profitable offer from the third party is not considered as a good reason to break off the negotiations when one of the parties has a reasonable background to believe that the contract will be concluded.

The parallel negotiations are also the object of the dissertation. It is considered that the parallel negotiations are conducted in good faith only if all the parties are informed and the initiating party seeks to conclude the transaction with one of them.

The next section of the thesis is concentrated to the precontractual obligation to disclose the information which is of the essential importance for the conclusion of contract. It is argued that in order to determine whether the pre-contractual duty of information has been properly exercised all the specific circumstances, the type of the contract, the subject matter, the parties' legal status and the general principles of civil law should be taken into account. The information which is essential for the conclusion of contract should be submitted not later than at the second stage of negotiations when the parties usually reach the agreement on the contract conditions. Further, it is concluded that the Lithuanian case law requires that in case when both negotiating parties are professionals they would act in accordance with the higher standards of the duty of care. It is therefore concluded that the Lithuanian courts seek to ensure the balance of interests of the professional parties. However, in each case all the factual circumstances have to be considered, for example, a particular type of the transaction may result in the supremacy of the duty of care over the duty to disclose. In the analysed chosen continental law countries the duty to disclose is considered with the economic regard and it is recognized that the balance between the interests of the parties during the pre-contractual relations should be ensured. However, the analysis of the practice of the common law countries revealed that the duty of care and the interest in the essential contract information prevail during the commercial negotiations phase.

Accordingly, in this section it is concluded that while assessing the legitimacy of the parties' actions in precontractual relations, the duty of good faith should not be interpreted in strict and narrow manner and it should be taken into account that each negotiating party seeks to maximise its benefits from the future transaction. Also the second stage of negotiations (*i. e.* when the parties reach the principal consent on the

main terms of the transaction and the legitimate and reasonable belief that the contract will be concluded exists) should be recognised as legally significant fact determining the evaluation of the performance of the precontractual obligations.

In the *Section III* the analysis is focused to the concept of precontractual damages and to the question of its remuneration to the aggrieved party of negotiations.

It was found out that the opposing aims of precontractual liability – ensuring the freedom of negotiations *v.* keeping the parties' confidence for the conclusion of contract – will be achieved only when the scope of civil liability in precontractual relations will depend on and will be related with the progress of negotiations. Therefore regardless of negotiations progress and in case when all necessary conditions of precontractual liability are present, the aggrieved party should be compensated for any kind of negotiations' costs and any other direct precontractual damages which are not unreasonably high and for which this party had not been taken the risk. In addition, when the negotiations are considered as deeply advanced, the aggrieved party should receive the remuneration of indirect damages which should be limited to the compensation of the monetary value of the lost opportunity. Based on the analysed Lithuanian case law concerning the compensation of lost opportunity, it was concluded that the monetary value of lost opportunity can be calculated by the use of the method of difference of prices and by taking either (i) the difference of the price set in the precontractual agreement and the price set in the contract which was concluded with the third party as the changing contract for reason of the break off of negotiations, or (ii) the difference of the price provided in the precontractual document and price of the negotiating object in the market at the time of break off of negotiations. In addition, it was concluded that under the Lithuanian case law in some cases the aggrieved party received the monetary compensation of the lost opportunity which was calculated as the value of the transaction which the negotiating parties have planned to conclude. However, the author of the dissertation notes that the abovementioned methods of calculation of the indirect loss are irrational.

Therefore it is recommended that the monetary value of the lost opportunity should be calculated on the basis of the difference of prices only when it is proved that the lost opportunity to conclude the transaction under the more favourable conditions was real (*i. e.* it must be proved that the opportunity really existed and that it was not a

hypothetical possibility with the certain third party) and because of the unfair break off negotiations the party has concluded the same type of the contract within the reasonable time and under the reasonable conditions. Otherwise, the aggrieved party of the negotiations may demand the compensation for the loss of the possibility based on the principle of interests. The latter principle of interests may be applied only when the aggrieved party proves that it had the real possibility to receive the certain amount of the interests from the particular third party but for the cause of the unfair actions of the other negotiating party, she lost that possibility.

Further, it is argued in the dissertation that the lost profit should not be considered as the form of precontractual indirect damage, as this would prevent the situation that the status of the parties of precontractual relations would not be considered in the same and equal scope as the status of contractual parties. Furthermore, this would prevent the unjust enrichment arising due to the actions of the parties of precontractual relations. However, on the other hand, the benefits received by the negotiating party can be used not as the form of compensation of precontractual damages, but as the method for calculation of precontractual damages when it is difficult to prove the precise amount of the loss, for instance, in the case of breach of precontractual duty of confidentiality.

The author also believes that the performance of the contract in kind cannot be used as form of compensation of precontractual damages.

CONCLUSIONS PRESENTED FOR THE DEFENCE.

1. The opposing aims of precontractual liability – ensuring the freedom of negotiations *v.* keeping the parties' confidence for the conclusion of contract – will be achieved only when the scope of civil liability in precontractual relations will depend on and will be related with the progress of negotiations.

2. The second stage of negotiations (*i. e.* when the parties reach the principal consent on the main terms of the transaction and the legitimate and reasonable belief that the contract will be concluded exists) should be recognised as legally significant fact determining the evaluation of the performance of the precontractual obligations: in the deeply advanced negotiations the party has the right of break off the negotiations only for the objective and legally reasonable sufficient reasons.

3. Regardless of negotiations progress and in case when all necessary conditions of the precontractual liability are present, the aggrieved party should be compensated for any kind of negotiations' costs and any other direct precontractual damages which are not unreasonably high and for which this party had not been taken the risk. In addition, when the negotiations are considered as deeply advanced, the aggrieved party should receive the remuneration of indirect damages which should be limited to the compensation of the monetary value of the lost opportunity.

PUBLICATIONS

1. JAKAITĖ, A. Pareiga atskleisti informaciją komercinių ikisutartinių santykių kontekste (in English – *The Duty to Disclose Information in the Content of Precontractual Commercial Relations*). In *Teisė Mokslo darbai*, 2011, No 81, p. 104-118;
2. JAKAITĖ, A. Sąžiningumo imperatyvas ikisutartiniuose santykiuose: turinys ir taikymo problematika (In English – *The Imperative of Good Faith in Precontractual Phase: Content and Application Problems*). In *Teisė. Mokslo darbai*, 2011, No 79, p. 76-91.

PERSONAL DETAILS

Agnė Jakaitė was born in 1983 in Kaunas, Lithuania.

In 2007 A. Jakaitė graduated Vilnius University Law Faculty (commercial law specialisation) and obtained the master of law degree. Her master thesis titled “The Duty of Good Faith in Precontractual Relations” was elected as the best master thesis in the field of commercial law at Vilnius University Law Faculty in the year 2007. In the same year 2007 A. Jakaitė was admitted to the doctoral studies at Vilnius University Law Faculty, Department of Civil Law and Civil Procedure (currently – the Department of Private Law of Vilnius University).

In 2008 she was enrolled to the master studies at Jean Moulin Lyon III University in Lyon, France, where in 2009 she graduated from the programme of Business Law. Having been awarded a Van Calker Scholarship A. Jakaitė performed a research for the purpose of writing this dissertation at the Swiss Institute of Comparative Law in Lausanne, Swiss, in 2011.

Since the year 2006 A. Jakaitė has been a practicing lawyer at the law firm “LAWIN Lideika, Petraukas, Valiūnas ir partneriai” in Vilnius where she specialises in the areas of Company Law. In 2007 she was entered into the List of Assistant Attorneys-at-Law of the Lithuanian Bar.

CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ ESANT IKISUTARTINIAMS SANTYKIAMS (REZIUMĖ)

Istoriškai civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniams santykiams klausimas yra gana naujas. Ilgą laiką derybos buvo tradiciškai suprantamos kaip šalių prisiimtos rizikos laikotarpis ir teisė į šią sritį nesikišo. Daugelyje kontinentinės teisės sistemos valstybių fundamentalus sutarties laisvės principas ir šalių valios autonomijos doktrina dominavo civiliniuose teisiniuose santykiuose bei buvo civilinės apyvartos veikimo pagrindas. Tai lėmė ir šalių laisvę ikisutartiniuose santykiuose bei galimybę bet kuriuo metu ir dėl bet kokios priežasties nutraukti derybas, o nutrūkusių derybų išlaidos tekdavo jas patyrusioms šalims. Be to, sutarties sudarymo procesas dažnai buvo įsivaizduojamas pernelyg paprastai: asmenys susitiko, sukirto rankomis ir sutartis jau egzistuoja. Toks supratimas gyvavo ilgą laiką.

Tačiau XX amžiuje plėtojantis ir sudėtingėjant civilinės apyvartos santykiams, nuolat augant didelės apimties bei vertės sudaromų sandorių skaičiui, klasikinė sutarties sudarymo schema – „oferta ir akceptas“ – tapo nebe pakankama ir ją vis papildydavo ilgesnė ar trumpesnė derybų stadija. Ikisutartiniai santykiai pradėjo vaidinti vis didesnę vaidmenį. Jeigu derybos būdavo sėkmingos ir baigdavosi sutarties pasirašymu, tai iki sutarties sudarymo tarp šalių susiklostę santykiai ir atlikti veiksmai problemų nesukėlė. Tačiau ne visada šalių pastangos būdavo vaisingos. Dėl vienu ar kitu priežastimi sutartis net ir po ilgų derybų gali likti nesudaryta. Atitinkamai daugeliui derybų dalyvių kilo klausimas dėl buvusių šalių santykių vertinimo bei galimybės papildomomis priemonėmis užtikrinti teisingumą ir pusiausvyrą tarp šalių dar iki pagrindinės sutarties sudarymo.

Todėl XX amžiaus viduryje nepaisant skirtingų teisinio reguliavimo tradicijų daugelyje kontinentinės teisės sistemos valstybių buvo pripažintas poreikis reguliuoti ikisutartinius santykius teisinėmis priemonėmis. Tam tikrą absoliučios derybų laisvės ribojimų nustatymas nebegalėjo būti paneigtas. Bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai doktrina, istoriškai taikyta tik sutartiniuose santykiuose, buvo išplėsta bei pradėta taikyti ir ikisutartiniams santykiams ir šis procesas visų pirma prasidėjo *extra legem*, t. y. teisės doktrinos ir teismų praktikos būdu, o vėliau pradėta įtvirtinti ir nacionaliniuose teisės aktuose bei tarptautinės privatinės teisės vienodinimo

dokumentuose. Tai reiškė, kad šalims atsirado tam tikros ikisutartinės prievolės, už kurių nevykdymą gali atsirasti civilinė atsakomybė, šiuolaikinėje doktrinoje sutrumpintai dar vadinama „*ikisutartine atsakomybe*“.

Prieš dvidešimt metų atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę ir planinę ekonomiką pakeitus į rinkos ekonomiką derybos tapo neatsiejama ir nacionalinės civilinės apyvartos dalimi. 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹¹ nenumatė specialių normų, reguliuojančių šalių ikisutartinius santykius ir ikisutartinę atsakomybę, taip pat ir ikisutartinių dokumentų sudarymas nebuvo numatytas to laikotarpio Lietuvos pozityviojoje teisėje. Tačiau atsižvelgiant į Lietuvos rinkoje vykstančius pokyčius įstatymų leidėjas 2000 m. liepos 18 d., priimdamas naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą¹², daug kuo atnaujino civilinių teisinių santykių reglamentavimą. Viena iš naujovių buvo specialių normų, susijusių su šalių pareigomis esant ikisutartiniams santykiams ir preliminarios sutarties institutu, įtvirtinimas. Vis dėl to, tik įtvirtinti naujas normas ir plėtoti šalių civilinės atsakomybės dar iki pagrindinės sutarties sudarymo instituto taikymą ir aiškinimą teismų praktikoje nepakako: su ikisutartiniais santykiais susijusių teisės normų taikymas nėra be spragų ar trūkumų, kelia nemažai neaiškumų ir įvairių aiškinimo pozicijų. Todėl siekis užtikrinti teisingumą ir ikisutartinių teisinių santykių šalių interesų pusiausvyrą susidūrė su pamatiniu ikisutartinės atsakomybės reglamentavimui būdingu kontraversišku: kaip nepažeisti fundamentalaus sutarties laisvės principo ir tuo pačiu nustatyti efektyvias, bet pernelyg civilinės apyvartos nevaržančias, derybų dalyvių veikimo laisvės ribas?

DISERTACIJOS TEMOS PROBLEMATIKA. Darbe yra nagrinėjamas civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniams santykiams klausimas Lietuvos civilinėje teisėje. Analizuojamos temos problematiką iš esmės atskleidžia dvi aplinkybės.

Visų pirma, Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko minimalų ikisutartinių santykių reglamentavimo modelį. Šalių valios autonomija ir sutarčių laisvė yra pagrindiniai principai, kuriais vadovaujamosi ikisutartinių teisinių santykių stadijoje. Lietuvos pozityviojoje teisėje yra nustatytos tik tokios bendro pobūdžio taisyklės, kurios nepaneigia civilinių teisinių santykių subjektų veikimo laisvės derybų metu. Tačiau

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1964 m., Nr. 19-138.

¹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Žin., 2000 m., Nr. 74.

ikisutartinius santykius reglamentuojančios teisės normos (CK 6.163 str. - 6.165 str.) dėl jų minėto bendrojo pobūdžio nėra pakankamai aiškios ir tiek teisės doktrinoje, tiek praktikoje kelia nemažai klausimų. Be to, atsižvelgiant į ikisutartinių santykių šalims nustatytas pareigas ir verslo deryboms būdingą rizikos bei laisvės elementus, akivaizdu, kad vienas aktualiausių klausimų, išskylantis taikant aukščiau nurodytas CK nuostatas, yra tinkamo skirtingų interesų, dažnai vienas kitam prieštaraujančių, balanso suradimas ir proporcingumo principui atliepanti apsauga. Todėl praktikoje civilinės apyvartos dalyviams yra sudėtinga remtis ikisutartines teises ir pareigas bei šalių atsakomybę dar iki pagrindinės sutarties sudarymo reglamentuojančiomis Lietuvos pozityviosios teisės normomis.

Antra, minėtas minimalus ikisutartinių santykių reglamentavimas suponavo situaciją, kurioje itin reikšmingą vaidmenį, atskleidžiant ikisutartinės civilinės atsakomybės sąlygų turinį bei jų taikymą, atlieka teismų bei kitų jų taikančių institucijų praktika. Tačiau neilga, tik besiformuojanti Lietuvos su ikisutartine atsakomybe susijusi teismų praktika yra nevienoda ir nepateikia aiškios pozicijos tokiais svarbiais aspektais kaip, pavyzdžiui, ikisutartinei atsakomybei taikytinas režimas, šalių ikisutartinių pareigų turinys ir nuostolių, patirtų dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, atlyginimas. Todėl teismų praktikos nenuoseklumas ikisutartinės atsakomybės srityje rodo, jog Lietuvoje sunku prognozuoti su civiliniais teisiniais santykiais dar iki pagrindinės sutarties sudarymo susijusių bylų baigtį, o naujosios CK normos ne visada atlieka savo paskirtį efektyviai ginti sąžiningų derybų dalyvių teises ir teisėtus interesus.

Dėl šių priežasčių su ikisutartine atsakomybe susijusių teisės normų ir praktikos mokslinė analizė tampa svarbiu bei aktualiu įrankiu sprendžiant susidariusią problemą. Vis dėl to, iki šiol civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose klausimas nesulaukė didesnio Lietuvos mokslininkų dėmesio, buvo nagrinėjamas epizodiškai ir pasižymi nuoseklių mokslinių tyrimų stoka. Todėl atsižvelgiant į teisės doktrinos vakuumą šioje srityje ir ikisutartinių santykių reikšmę šiandieninėje Lietuvoje yra būtina suformuoti vienodą konceptualų požiūrį į ikisutartinės atsakomybės taikymą.

TEMOS AKTUALUMAS IR NAUJUMAS. Nagrinėjama tema yra *aktuali* keliais aspektais.

Pirmiausia, šio darbo temos aktualumą lemia tai, kad ikisutartinių teisinių santykių reguliavimas ir ikisutartinės atsakomybės taikymas praktikoje yra naujas reiškinys

Lietuvos teisėje, kuris iš esmės buvo pradėtas vystyti bei tobulinti tik prieš dešimtmetį įsigaliojus CK ir galima teigti, kad šiuo metu yra pradinėje teisinės evoliucijos atkarpoje. Teismų praktika nepateikia detalesnio šių naujų normų išaiškinimo. Iš esmės nesant ir gilesnių teisės doktrinos tyrinėjimų šioje srityje, mokslinis šio naujo, tačiau neabejotinai reikšmingo teisinio fenomeno įvertinimas, jo reguliavimo ir taikymo gairių nubrėžimas tampa svarbiu ir aktuali uždaviniu.

Mokslinis tyrimas šia tema yra aktualus ir siekiant užtikrinti tinkamą teisės aiškinimą ir taikymą. Kaip jau minėta, pakankamai neilga ikisutartinės atsakomybės instituto veikimo nacionalinėje teisėje patirtis jau spėjo atskleisti nemažai sudėtingų, nedelstino išsprendimo reikalaujančių tiek teorinio, tiek praktinio pobūdžio problemų, su kuriomis susiduria ne tik suinteresuoti komercinės apyvartos dalyviai, bet ir teismai, tiesiogiai sprendžiantys su ikisutartiniais santykiais susijusius klausimus. Komplikuotą ikisutartinės atsakomybės instituto taikymą daugiausia lemia ir pati ikisutartinių santykių specifika. Todėl tam, kad ateityje būtų išvengta praktikos formavimo klaidų, kyla poreikis išanalizuoti teismų praktiką, atskleisti praktikos padiktuotus išaiškinimus bei taikymo tendencijas, problemų sprendimo būdus, juos apibendrinti, įvertinti ir palyginti su užsienio valstybių bei tarptautinių dokumentų nustatytu ikisutartinės atsakomybės reguliavimu ir taikymu.

Lietuvoje šios disertacijos tema nė karto nebuvo nagrinėta, taigi yra *visiškai nauja* akademinio požiūriu. Pirmą kartą Lietuvos teisiniame diskurse yra siekiama atlikti išsamią ir kompleksinę šiame darbe nagrinėjamų ikisutartinės atsakomybės taikymo problemų analizę, pateikiant ne tik teorinį ikisutartinės atsakomybės taikymo pagrindimą, bet ir iškeliant šiuolaikines jos taikymo problemas, atskleidžiant jas lemiančius veiksnius ir pristatant problemų sprendimo būdus. Reikėtų pažymėti, kad lietuviškoje teisės doktrinoje buvo analizuoti kai kurie atskiri su ikisutartine atsakomybe susiję klausimai, tačiau daugelyje jų analizė yra lakoniškesnė¹³, o kituose darbuose ikisutartinės atsakomybės aspektai paliečiami tik *inter alia*, pagrindinį dėmesį skiriant

¹³ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995; MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996; GEDEIKIS, M. „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“. In *Juristas*, 2006, Nr. 1, p. 17-25; GEDEIKIS, M. „Ikisutartinių santykių samprata“. In *Teisės žinios*, 2006, Nr. 2-3 (15-16), p. 31-34; SMALIUKAS, A., PACENKAITĖ, V. „Ikisutartinių teisinių santykių taikymo ir aiškinimo naujovės Lietuvos teismų praktikoje“. In *Juristas*, 2006, Nr. 12, p. 3-7; AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10 (112), p. 52-63, KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115), p. 221 – 246.

kitų klausimų analizei¹⁴. Tuo tarpu užsienio valstybėse diskusijos ikisutartinės civilinės atsakomybės tema vyksta jau ne vieną dešimtmetį. Dėl to šiame darbe yra gausiai remiamasi užsienio civilinės teisės doktrinos darbais.

Nepaisant to, šis darbas yra naujas bei *originalus* ne tik Lietuvos, bet ir užsienio doktrinos požiūriu. Kitų valstybių autorių darbuose ikisutartinės atsakomybės analizė neišvengiamai remiasi atitinkamos šalies teisei būdingais principais. Tuo tarpu, kaip parodė šiame darbe atliktas užsienio valstybių teisės tyrimas, šiai sričiai kiekvienoje jurisdikcijoje yra būdinga tam tikra teisinio reguliavimo ir jo taikymo specifika. Dėl šios priežasties nei vienos užsienio valstybės teisės doktrina negalima tiesiogiai remtis, aiškinant ikisutartinės atsakomybės taikymą Lietuvos teisėje – ji turi būti vertinama atsargiai, įvertinant jos atitikimą Lietuvoje galiojantiems teisinio reguliavimo principams. Be to, kai kurios darbe keliamos ir analizuojamos problemos yra naujos net ir užsienio teisės doktrinos ir teismų praktikos požiūriu.

MOKSLINIO TYRIMO OBJEKTAS. Disertacijos tyrimo objektas – aktualiausi civilinės atsakomybės esant ikisutartinėms santykiams norminio reguliavimo ir praktinio taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje: materialinių pozityviosios civilinės teisės normų bei teismų praktikos ikisutartinės atsakomybės bylose pristatymas, kompleksinė analizė bei vertinimas, probleminių ikisutartinės atsakomybės taikymo klausimų iškėlimas, nagrinėjimas, taip pat teisiškai pagrįstų ir efektyvių jų sprendimo būdų paieška.

Apskritai mokslinių tyrimų prasme ikisutartinės atsakomybės tema yra labai plati, įvairiapusė, talpinanti savyje daugelį aspektų, reikalaujančių nuodugnios mokslinės analizės. Todėl šio darbo objektu yra tik šie, disertacijos autorės nuomone, patys reikšmingiausi bei šių dienų teisėje daugiausia klausimų keliantys ikisutartinės atsakomybės taikymo aspektai:

- 1) ikisutartiniai santykiai, ikisutartinės atsakomybės prigimtis ir taikytinas teisinis režimas;
- 2) neteisėtų veiksmų, kaip ikisutartinės civilinės atsakomybės sąlygos, turinys;

¹⁴ PAPIRTIS, L. V. „Preliminarioji sutartis“. In *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 28 (20), p. 105–111; DAMBRAUSKAS, E. „Preliminarioji sutartis – sutartis dėl sutarties“. In *Juristas*, 2004, Nr. 4, p. 13 – 16; GEDEIKIS, M., BLIUVAITĖ, S. „Preliminarioji sutartis“. In *Justitia*, 2005, Nr. 3 (57), p. 50 – 60; GEDEIKIS, M., BLIUVAITĖ, S. „Preliminarioji sutartis“. In *Justitia*, 2005, Nr. 4 (58), p. 61 – 70; DRAZDAUSKAS, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 183 – 197; AMBRASIENĖ, D., KRYŽIŪTĖ, I. „Atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą problemos“. In *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(2), p. 561-583.

3) ikisutartinių nuostolių koncepcija ir jų atlyginimas.

Kartu pažymėtina, kad šiame darbe aukščiau nurodytus ikisutartinės atsakomybės aspektus yra siekiama išnagrinėti tik Lietuvos civilinės teisės kontekste. Tačiau mokslinis tyrimas atliekamas ne tik Lietuvos nacionalinės teisės, bet ir tarptautinės teisės bei pasirinktų užsienio valstybių – Didžiosios Britanijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Nyderlandų, Prancūzijos, Šveicarijos ir Vokietijos – teisės atžvilgiu. Disertacijoje nesiekama analizuoti ikisutartinės atsakomybės taikymo problematikos sudarant konkrečias sutarčių rūšis, o ikisutartinės atsakomybės taikymas vertinamas tik apskritai komercinių sutarčių kontekste.

TIKSLAI IR UŽDAVINIAI. Šio darbo tikslas yra išanalizuoti probleminius ir aktualiausius teorinius bei praktinius ikisutartinės atsakomybės taikymo klausimus nacionalinėje civilinėje teisėje, pateikti konkrečius problemų sprendimo pasiūlymus ir rekomendacijas, neprieštaraujančias fundamentaliems Lietuvos civilinės teisės principams bei nepaneigiančioms specifinės ikisutartinių teisinių santykių prigimties, taip pat šiame darbe yra siekiama atskleisti, kokiomis sąlygomis ateityje ikisutartinė atsakomybė galėtų ir turėtų būti įgyvendinama Lietuvoje, tokiu būdu papildant nacionalinės teisės doktriną šioje srityje.

Atsižvelgiant į mokslinio tyrimo tikslus, yra keliami šie uždaviniai:

1) visapusiškai išnagrinėti ir atskleisti ikisutartinius teisinius santykius, kokia yra ikisutartinės atsakomybės prigimtis, jos apsaugos objektas, apimtis ir tikslai, nustatyti civilinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose sąlygas, atskleisti ikisutartinių pareigų turinį bei išanalizuoti ikisutartinių nuostolių atlyginimo klausimą;

2) išsamiai išnagrinėti ikisutartinės atsakomybės teisinį reguliavimą, taikymo sąlygas ir jų aiškinimą tarptautiniuose privatinės teisės vienodinimo dokumentuose bei pasirinktose lyginamose užsienio valstybėse – Didžiojoje Britanijoje, JAV, Nyderlanduose, Prancūzijoje, Šveicarijoje ir Vokietijoje, palyginant su ikisutartinių santykių reglamentavimu Lietuvoje, identifikuojant panašumus ir skirtumus bei įvertinant, ar užsienio valstybių patirtis galėtų būti naudinga Lietuvai;

3) atskleisti ikisutartinės atsakomybės aiškinimo koncepcijas minėtų užsienio valstybių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje bei įvertinti, kaip ji galėtų būti aiškinama Lietuvoje.

TYRIMO ŠALTINIAI. Visų pirma, darbo šaltiniu yra teisės aktai. Disertacijoje CK naudojamas kaip pagrindinis norminis teisės šaltinis, kurio 6.163 – 6.165 straipsniuose nustatytas ikisutartinių teisinių santykių reglamentavimas yra pagrindas analizuojant ikisutartinės atsakomybės taikymą Lietuvoje. Be to, lyginamuoju aspektu remiamasi Didžiosios Britanijos, JAV, Nyderlandų, Prancūzijos, Šveicarijos ir Vokietijos norminiais teisės aktais, susijusiais su civilinės atsakomybės taikymu esant ikisutartiniams santykiams. Kadangi aukščiau minėti CK straipsniai buvo parengti remiantis UNIDROIT principais¹⁵ bei PECL principais¹⁶ – jie irgi turėjo didelę reikšmę nagrinėjant šio darbo objektą. Taip pat buvo atsižvelgta į naujausias Europos tendencijas, todėl buvo analizuojamas Bendrosios sutarčių teisės projektas¹⁷.

Kadangi disertacijoje siekiama įvertinti ne tik teorinius, bet ir praktinius ikisutartinės atsakomybės taikymo aspektus, ne mažiau reikšmingas šaltinis yra „gyvoji“ teisė – Lietuvos Respublikos teismų bei lyginamų užsienio jurisdikcijų teismų praktika, kurioje ir atsiskleidžia įvairūs ikisutartinės atsakomybės funkcionavimo aspektai, tapę šio darbo objektu.

Taip pat labai reikšmingas šiame darbe atliktos analizės šaltinis yra teisės doktrina. Tyrimo objektą sudarantiems klausimams nagrinėti, darbe pateiktiems teiginiams ir išvadoms pagrįsti pasinaudota disertacijos autorės papildomų magistro studijų ir mokslinių stažuočių metu surinktais mokslinių tyrimų šaltiniais.

TYRIMŲ APŽVALGA. Ikisutartinės civilinės atsakomybės tema yra pakankamai plačiai nagrinėjama užsienio valstybių teisės moksle. Tarp reprezentatyviausių mokslinio tiriamojo pobūdžio darbų disertacijos tema galima paminėti tarptautiniu lyginamuoju požiūriu labai svarbius analitinius mokslinius darbus, parengtus *J. Cartwright* ir *M. Hesselink*¹⁸ bei *E. H. Hondius*¹⁹. Visapusiškai ikisutartinės atsakomybės taikymą

¹⁵ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004 [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-09]. Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>.

¹⁶ Principles of European Contract Law 1999 prepared by the Commission on European Contract Law [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2011-02-09]. Prieiga per internetą: http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/pecl_full_text.htm.

¹⁷ BAR, C., CLIVE, E. *et al.* *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCRF). Full Edition.* Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009.

¹⁸ CARTWRIGHT, J., HESSELINK, M. *Precontractual Liability in European Private Law.* Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Prancūzijos teisėje nagrinėja *P. Giliker*²⁰, *J. Ghestin*²¹ ir *J. Schmidt-Szalewsky*²², Šveicarijos teisės aspektu – *P. Piotet*²³ ir *N. Kuonen*²⁴. Kai kurie teisės mokslininkai yra išsamiai nagrinėję atskirų ikisutartinės atsakomybės sąlygų taikymo teorinius ir praktinius aspektus, pavyzdžiui, *E. A. Farnsworth*²⁵, *F. Accad*²⁶, *M. Fontaine*²⁷. Atskiri reikšmingi atsakomybės taikymo dar iki sutarties sudarymo aspektai yra nagrinėjami *P. Chauvel*²⁸, *O. Deshayes*²⁹ moksliniuose straipsniuose.

Tačiau nepaisant minėtų užsienio mokslininkų darbų, disertacijoje atliktas tyrimas nepraranda savo originalumo ir naujumo. Visų pirma, pažymėtina, kad disertacijos tema iki šiol nėra nagrinėta Lietuvos teisės moksle. Išimtį sudaro tik profesoriaus *V. Mikelėno* monografijos, kuriose lyginamuoju aspektu atlikta sutarčių teisės ir civilinės atsakomybės taikymo analizė yra reikšmingas įvadas nagrinėjant ikisutartinės atsakomybės taikymą Lietuvoje³⁰, bei keli mokslininkų straipsniai, nagrinėjantys atskirus su ikisutartiniais santykiais susijusius elementus³¹. Antra, disertacijoje atliekamas tyrimas išsiskiria iš užsienio mokslo darbų panašia tema tuo, kad jame savita struktūra, visapusiškai ir išsamiai nagrinėjamos tiek pasirinktose lyginamose užsienio valstybėse, tiek ir Lietuvoje įtvirtintos ikisutartinės atsakomybės teisės normos bei jų taikymas. Skirtingi autoriai papildo vieni kitus, dažnai išsakomos nuomonės bei teismų praktika yra prieštaringa ir reikalinga papildomo patikslinimo.

¹⁹ HONDIUS, E. H. *Precontractual Liability. Reports to the XIIIth Congress International Academy of Comparative Law. Montreal, Canada, 18-24 August 1990*. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991.

²⁰ GILIKER, P. *Pre-contractual Liability in English and French Law*. London: Kluwer Law International, 2002.

²¹ GHESTIN, J. *La formation du contrat*. Paris: LGDJ, 1993, 3ième ed.

²² SCHMIDT-SZALEWSKY, J. *Négociation et conclusion de contrats*. Paris: Dalloz, 1982.

²³ PIOTET, P. *Culpa in contrahendo et responsabilité précontractuelle en droit privé suisse*. Berne: Éditions Staempfli & CIE, 1963.

²⁴ KUONEN, N. *La responsabilité précontractuelle*. Genève: Schulthess Medias Juridiques SA, 2007.

²⁵ FARNSWORTH, E. A. „Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations“. In *Columbia Law Review*, 1987, Nr. 217.

²⁶ ACCAD, F. *Les pourparlers: la thèse*. Paris: Conservatoire National des Arts et Métiers, Département de Droit des Affaires, 1996.

²⁷ FONTAINE, M. *et al. Formation of Contracts and Precontractual Liability*. Paris: ICC Publishing S. A., 1990.

²⁸ CHAUVEL, P. „Négociations, la rupture des pourparlers“. In *Lamy droit du contrat*, 1998.

²⁹ DESHAYES, O. „Le dommage précontractuel“. In *Revue Trimestrielle de Droit Commercial*, 2004; DESHAYES, O. „Refus de l'indemnisation de la perte de chance de tirer profit du contrat en cas de rupture fautive des pourparlers“. In *La semaine juridique*, 2006, Nr. 30.

³⁰ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995; MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.

³¹ IVANAUSKAS, A. „Prarastos galimybės pinigine vertė“. In *Justitia*, 2007, Nr. 1; AMBRASIENĖ, D., CIRTAUTIENĖ, S. „Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis*“. In *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 10(112); KIRŠIENĖ, J., LEONOVA, N. „Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses“. In *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115).

METODOLOGIJA. Nagrinėjant šio darbo objektą buvo kompleksiskai naudojami tradiciniai jurisprudencijos metodai, iš kurių pagrindiniai keturi tyrimo metodai: lyginamasis, sisteminis, istorinis ir teleologinis analizės metodai.

Svarbiausias naudojamas tyrimo metodas – *lyginamasis*, kadangi įgalina atskleisti ikisutartinės atsakomybės taikymo nagrinėjamose valstybėse panašumus, kurie savo ruožtu leidžia daryti apibendrinimus ir išvadas dėl to, koks civilinės atsakomybės modelis iki sutarties sudarymo ir jos apimtis turėtų būti taikomi Lietuvoje. Šis metodas leido sugretinti įvairių valstybių ikisutartinės atsakomybės teisinio reguliavimo ir įgyvendinimo ypatumus, padėjo nustatyti naujus požiūrius, idėjas, išsamiau pagrindė Lietuvos patirtį šioje srityje ir mokslinio tyrimo argumentaciją. Tačiau nemažiau svarbūs ir lyginamojo tyrimo atskleidžiami valstybių teisės šioje srityje skirtumai. Jie padeda ne tik geriau suvokti ikisutartinės atsakomybės taikymo įvairovę, bet ir identifikuoti atvejus, kuriais teisinės apsaugos suteikimas derybų stadijoje kelia pagrįstumo klausimą bei kuriais apsauga neturėtų būti beatodairiškai suteikiama ir Lietuvoje.

Sisteminis metodas taikytas siekiant tyrimo visapusiškumo. Sisteminis ikisutartinius santykius reglamentuojančių normų tarpusavio ryšys, ryšys su kitais teisės aktais, sisteminė doktrinos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo bei apygardų teismų praktikos analizė įgalino atskleisti teisės normų aiškinimo bei taikymo ikisutartiniuose santykiuose problemas. Kadangi Lietuvos įstatymų leidėjas, įtvirtindamas šalių pareigas dar iki pagrindinės sutarties sudarymo, absorbavo ne tik daugelio civilizuotų pasaulio valstybių teisės tradicijas, bet ir pripažintus tarptautinės privatinės teisės principus, disertacijoje CK normos sistemiškai nagrinėjamos su UNIDROIT ir PECL principais bei DCFR ir CESL normomis.

Pasitelkus *istorinį metodą* nagrinėjama ikisutartinės atsakomybės genezė, jos koncepcijos ir vertinimo istorinė raida, teisinio reguliavimo ir taikymo įvairovę lemiantys veiksniai, taip pat jos teisinio reglamentavimo ir taikymo praktikos kaita Lietuvoje ir kiekvienoje iš tyrimui pasirinktų užsienio valstybių atskirais istorinės raidos etapais. Pažymėtina, kad istorinė su ikisutartine atsakomybe susijusių aspektų analizė yra svarbi, siekiant atskleisti šiuolaikinėje visuomenėje ikisutartinei atsakomybei keliamus tikslus, visapusiškai įvertinti teismų sprendimus bei paremti galimai naujus probleminių klausimų sprendimo būdus.

Disertacijoje panaudoto *teleologinio metodo* pagalba atskleidžiama, kokius ketinimus įstatymų leidėjas turėjo įtvirtindamas tam tikras teisės normas, jų formuluotėse panaudodamas vienas ar kitas sąvokas ir kaip atitinkamos įstatymų nuostatos turėtų būti aiškinamos, kad jų taikymas praktikoje atitiktų šiuos ketinimus. Teleologinis metodas plačiai taikytas, pavyzdžiui, pagrįsti disertacijoje siūlomas neteisėtų ikisutartinių veiksmų aiškinimo koncepcijas.

DISERTACIJOS STRUKTŪRA, TURINIO SANTRAUKA IR SVARBIAUSI TYRIMO REZULTATAI. Be įžangos disertaciją sudaro dvi dalys, kurias sąlygiškai galima pavadinti bendrąja ir specialiąja dalimis.

Bendrojoje darbo dalyje (*I skyrius*) analizuojama ikisutartinių teisinių santykių stadija, ikisutartinės atsakomybės prigimtis, tikslai, istorinė jos raida, vertinimo genezė bei civilinės atsakomybės kvalifikavimo ikisutartiniuose santykiuose problema Lietuvoje ir lyginamų užsienio jurisdikcijų praktikoje.

Nustatyta, kad ikisutartiniai santykiai yra civilinės teisės normų reglamentuojami visuomeniniai santykiai, kurių subjektai turi specifines subjektines teises bei pareigas ir kurie susiklosto tarp šalių, pateikus ofertą ar pradėjus derybas dėl sandorio sudarymo ir trunkantys iki pagrindinės sutarties sudarymo ar derybų nutraukimo momento. Didelis dėmesys skiriamas derybų proceso analizei, reikšmingai vertinant ikisutartinių santykių pradžios ir pabaigos momentus, nes sudėtingi šiandieniniai komerciniai santykiai lemia tai, jog tradicinį sutarties sudarymo modelį ofertas ir akceptas dažnai papildo derybų stadija. Pastebėtas tam tikras ikisutartinių santykių vystymasis ir pagal partnerių pasiektus susitarimus išskiriami derybų etapai: (i) ikiderybinis etapas, kuriame šalys iš esmės tik susipažįsta ir apsikeičia savo siūlymais, (ii) antroji derybų stadija, kurios metu yra pasiekiamas principinis šalių susitarimas, kad sutartis ateityje bus sudaryta ir yra pradedamos derinti būsimos sutarties sąlygos, ir (iii) baigiamoji derybų stadija, kuomet šalys suderina esmines sutarties sąlygas, bet dar yra tam tikrų aplinkybių trukdančių sudaryti pagrindinę sutartį. Vertinti kintantį šalis siejančio teisinio santykio intensyvumo laipsnį yra svarbu, nes nuo to, kaip kvalifikuojami tarp šalių susiklostę santykiai, priklauso šalių teisės ir pareigos bei civilinės atsakomybės taikymo ribos laiko perspektyvoje.

Toliau yra tiriamas istorinis ikisutartinės atsakomybės vertinimas bei siekiama atskleisti jos prigimtį ir tikslus. Teigiama, kad teisine intervencija į ikisutartinių santykių stadiją turi būti siekiama užtikrinti komercinių derybų laisvės ir prigimtinio saugumo balansą. Taigi, iš vienos pusės, turi būti siekiama išsaugoti konkurencingą ir komercinėms deryboms palankią rizika pagrįstą aplinką. Iš kitos pusės, tokiam rizika pagrįstam civilinio teisinio santykio etapui turi būti siekiama suteikti pagrįsto saugumo, kad sukurtas šalių tarpusavio pasitikėjimas ir tikėjimas sutarties sudarymu nebūtų pažeistas, o teisėti sąžiningų šalių lūkesčiai būtų išsaugoti. Toks pusiausvyros užtikrinimo siekis tarp priešingų ikisutartinių santykių teisinės apsaugos tikslų iš esmės atspindi šiuolaikinių civilinių komercinių santykių vadovaujančius principus – laisvę, saugumą ir teisingumą. Šių vertybių balanso išsaugojimo apsauga reiškia, kad nei vienas civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams tikslas negali būti laikomas išimtinu ir turi būti taikomas sistemiškai. Suprantama, kad minėtų vertybių teisingos ir protingos pusiausvyros klausimas kiekvienu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, todėl galima kalbėti apie *ad hoc* interesų balanso nustatymą.

Pirmoji darbo dalis baigiama ikisutartinei atsakomybei taikytino teisinio režimo nagrinėjimu. Nors teisės doktrinoje yra nuomonių, kad ikisutartinė atsakomybė turėtų būti laikoma atskira atsakomybės rūšimi (*sui generis*), tačiau disertacijoje daroma išvada, kad civilinė atsakomybė esant ikisutartiniams santykiams – tai nesavarankiška civilinės atsakomybės rūšis šalia deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės, o civilinės atsakomybės taikymą tam tikrame civilinių teisinių santykių etape – ikisutartiniuose santykiuose – pabrėžianti koncepcija. Esant ikisutartiniams santykiams bendroji taisyklė dėl civilinės atsakomybės rūšies taikymo turėtų būti tokia: taikoma deliktinė civilinė atsakomybė, o sutartinė civilinė atsakomybė turi būti taikoma tik jeigu yra nustatytas vienos šalies laisva valia priimtas įsipareigojimas kitos šalies naudai ir šis įsipareigojimas yra neįvykdytas ar netinkamai įvykdytas.

Disertacijos specialiojoje dalyje (*II – III skyriai*) yra nagrinėjami dviejų, autorės nuomone, labiausiai teoriniu ir praktiniu požiūriu problematiškų ikisutartinės atsakomybės taikymo sąlygų ypatumai: neteisėtų ikisutartinių veiksmų ir teisės į ikisutartinių santykių stadijoje patirtos žalos atlyginimą turinys.

Specialiosios dalies analizė pradedama sąžiningumo, kaip šiuolaikinės civilinės teisės kategorijos, ir sąžiningumo pareigos, kaip pagrindinio ikisutartinių teisinių

santykių šalių elgesio reikalavimo, nagrinėjimu. Kontinentinės teisės sistemos valstybėse sąžiningumas yra bendro pobūdžio reikalavimas, taikomas tiek sutartiniams, tiek ir ikisutartiniams santykiams. Tuo tarpu bendrosios teisės valstybėse pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose tradiciškai nepripažįstama. Tačiau atlikus *common law* sistemos teismų praktikos ir doktrinos analizę, disertacijos autorė nustatė, kad šios valstybės netiesiogiai priartėjo prie sąžiningumo pareigos taikymo ikisutartinių santykių etape. Be to, teigiama, kad vertinant ikisutartinių santykių dalyvių veiksmų teisėtumą, sąžiningumo pareigos turinys neturi būti aiškinamas siaurai ir griežtai, be to, turi būti atsižvelgta į tai, kad rizika yra būtinas derybų elementas, o kiekviena ikisutartinių santykių šalis siekia gauti kuo didesnę naudą iš būsimo sandorio sudarymo.

Analizuojant ikisutartinės sąžiningumo pareigos turinį nustatyta, kad sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad šalys ne tik pradėtų, bet ir tęstų derybas tik turėdamos rimtus ketinimus sudaryti sutartį. Jeigu derybų metu tikslas sudaryti sutartį išnyko, tai šalis bus pripažįstama sąžininga, jei nedelsdama praneš kitai šaliai apie sprendimą nutraukti derybas. Konkrečioje situacijoje vertinant, ar tikslas sudaryti sutartį yra, turi būti analizuojama tarp šalių susiklosčiusių santykių faktinių aplinkybių visuma.

Disertacijoje nustatyta, kad antroji derybų stadija turėtų būti pripažinta teisiškai reikšmingu faktu, lemiančiu civilinės atsakomybės taikymo esant ikisutartiniams santykiams apimtį – deryboms toli pažengus į priekį šalys turi teisę pasitraukti tik dėl objektyvių ar kitų pakankamai pateisinamų priežasčių. Konstatuojant, ar derybos tarp šalių buvo toli pažengusios, turi būti įvertinamos šios aplinkybės: derybų trukmė, derybų stadija, šalių pasiekti susitarimai dėl būsimo sandorio ir pasirašyti ikisutartiniai dokumentai bei sukurtas teisėtas ir pagrįstas ikisutartinis tikėjimas, kad sutartis bus sudaryta. Derybų nutraukimas dėl iš trečiosios šalies gauto naudingesnio pasiūlymo būtų pateisinamas sąžiningumo principo požiūriu tik iki tol, kol derybos tarp šalių nėra toli pažengusios. Priešingu atveju, sąžiningumo pareiga iki sutarties sudarymo reikalauja, kad derybos nebūtų vienašališkai nutrauktos ir būtų suteiktos realios ir protingumo kriterijus atitinkančios sąlygos konkuruoti su trečiosios šalies pasiūlymu.

Sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose taip pat reikalauja, kad šalis atskleistų kitai derybų šaliai informaciją, reikšmingą sutarčiai sudaryti. Ikisutartinių santykių metu reikšminga sandorio sudarymui informacija turi būti pateikiama ne vėliau

kaip antrojoje derybų stadijoje, o informacija turi atitikti teisingumo, išsamumo, tikslumo, aiškumo ir kitos šalies neklaidinimo kriterijus. Tačiau turi būti suteikiama teisė komercinių derybų metu nesuteikti svarbios informacijos, jeigu ji turi ekonominę vertę. Kita vertus, derybų šalis turi būti rūpestinga ir domėtis jai svarbiomis sandorio aplinkybėmis. Todėl sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose reikalauja, kad derybų metu abi šalys būtų aktyvios ir kad būtų užtikrinta ikisutartinių santykių šalių – profesionalių – interesų pusiausvyra.

Lietuvos ir kitų kontinentinės teisės valstybių praktika ir doktrina parodė, jog lygiagrečių derybų vedimas nepažeis sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose tik tuo atveju, jeigu apie tai bus nedelsiant informuotas kontrahentas ir bent su viena iš šalių bus siekiama sudaryti sutartį. Tačiau praktikoje civilinių teisinių santykių dalyviai dažnai suinteresuoti, kad būtų deramasi išimtinai tik su jais. Todėl gali būti sudaromi ikisutartiniai dokumentai, įpareigojantys be išankstinio kitos šalies sutikimo neinicijuoti derybų su trečiaisiais asmenimis.

Toliau disertacijoje analizuojamas ikisutartinių nuostolių atlyginimo klausimas.

Nustatyta, kad neatsižvelgiant į derybų pažangos laipsnį, esant ikisutartinės atsakomybės taikymo sąlygų visetui, sąžiningai šaliai turi būti kompensuojamos bet kokios rūšies derybinės išlaidos ir kiti tiesioginiai ikisutartiniai nuostoliai, kurie nėra neprotingai dideli ir dėl kurių nukentėjusi šalis nebuvo prisiėmusi rizikos.

Be to, pripažinta, kad sąžiningai nukentėjusiai toli pažengusių derybų šaliai gali būti atlyginami ir prarastos galimybės pinigine verte riboti netiesioginiai nuostoliai. Apibendrinus analizuotą Lietuvos teismų praktiką dėl prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo metodikos, buvo padaryta išvada, kad prarastos galimybės piniginė vertė gali būti nustatoma taikant kainų skirtumo metodą ir, pirma, vertinant pažeistoje preliminarioje sutartyje bei sudarytoje ją pakeičiančioje sutartyje numatytas objekto kainas arba, antra, lyginant pažeistos preliminarios sutarties ir derybų nutraukimo metu buvusios objekto realios rinkos kainas. Be to, ikisutartinių santykių nukentėjusios šalies reikalaujama atlyginti prarastos galimybės piniginė vertė gali būti nustatoma pagal derybų šalių planuotas sudaryti pagrindinės sutarties vertę. Vis dėl to, nuspręsta, kad tokia minėtų netiesioginių nuostolių rūšies apskaičiavimo metodika neracionali. Todėl rekomenduojama, kad prarastos galimybės piniginė būtų apskaičiuojama remiantis kainų skirtumo principu tik tuomet, kai įrodoma, kad prarasta galimybė sudaryti sandorį

palankesnėmis sąlygomis buvo reali (t. y. turi būti įrodyta derybų metu egzistavusi reali, o ne hipotetinė galimybė sudaryti sandorį palankesnėmis sąlygomis su trečiuoju asmeniu) ir dėl nesąžiningos šalies kaltės nutrūkus deryboms per protingą terminą ir protingomis sąlygomis buvo sudaryta tos pačios rūšies pakeičianti sutartis. Priešingu atveju, nukentėjusiai sąžiningai šaliai gali būti atlyginama prarastos galimybės pinigine verte remiantis palūkanų principu. Nukentėjusi šalis, norėdama remtis palūkanų principu apskaičiuojant prarastos galimybės piniginę vertę, turėtų įrodyti, kad derybų metu ji galėjo gauti ir būtų gavusi konkretaus dydžio palūkanas iš konkretaus trečiojo asmens, bet dėl derybų su nesąžininga šalimi ir sukkelto teisėto bei pagrįsto tikėjimo sutarties sudarymu minėtos galimybės atsisakė.

Nagrinėjant kitas netiesioginių nuostolių rūšis, nustatyta, kad nesąžiningo derybų partnerio gauta nauda neturėtų būti traktuojama kaip ikisutartinių nuostolių atlyginimo forma. Tokiu būdu būtų išvengta nukentėjusios derybų šalies nepagrįsto praturtėjimo kitos šalies sąskaita ir ikisutartinių santykių dalyvių teisinės padėties sulyginimo su toliau pažengusių civilinių teisinių santykių sąlygojamomis teisinėmis pasekmėmis. Tačiau kitos šalies gauta nauda galėtų būti taikoma kaip ikisutartinių nuostolių apskaičiavimo metodas tais atvejais, kai yra sudėtinga įrodyti tikslų nuostolių dydį, pavyzdžiui, ikisutartinės konfidencialumo pareigos pažeidimo atvejais.

Disertacijos autorės nuomone, negauta nauda ikisutartinės atsakomybės taikymo atveju neturėtų būti atlyginama. Taip pat ir sutarties vykdymas natūra negali būti taikomas kaip ikisutartinių teisių gynimo būdas.

Ikisutartinės atsakomybės taikymu turi būti siekiama kompensuoti nukentėjusios sąžiningos šalies praradimus, o ne nubausti ikisutartines pareigas pažeidusią šalį. Atitinkamai, prarastos galimybės piniginės vertės, kaip netiesioginių nuostolių rūšies šalia tiesioginių nuostolių, atlyginimo pripažinimas turėtų būti laikomas pakankama ir teisinga nukentėjusios sąžiningos derybų šalies patirtų nuostolių kompensacija.

GINAMIEJI TEIGINIAI. Darbe suformuluoti ir ginami šie pagrindiniai teiginiai:

1. Civilinei atsakomybei iki pagrindinės sutarties sudarymo keliami antagonistiniai tikslai – užtikrinti derybų laisvę ir apsaugoti pasitikėjimą sutarties sudarymu – gali būti pasiekti priklausomai nuo derybų pažangos laipsnio taikant nevienodą civilinės atsakomybės apimtį.

2. Antroji derybų stadija (t. y. kai pasiekiamas principinis šalių susitarimas ir atsiranda pasitikėjimas, kad sutartis ateityje bus sudaryta) turi būti pripažinta teisiškai reikšmingu faktu, lemiančiu civilinės atsakomybės taikymą esant ikisutartiniams santykiams: deryboms toli pažengus į priekį šalys turi teisę pasitraukti tik dėl objektyvių ar kitų pakankamai pateisinamų, teisėtų ir pagrįstų priežasčių.

3. Neatsižvelgiant į derybų pažangos laipsnį ir esant ikisutartinės atsakomybės taikymo sąlygų visetui, sąžiningai šaliai turi būti kompensuojami bet kokios rūšies tiesioginiai ikisutartiniai nuostoliai, o toli pažengusių derybų atveju civilinės atsakomybės esant ikisutartiniams santykiams apimtis yra platesnė ir apima prarastos galimybės pinigine verte ribotų netiesioginių nuostolių atlyginimą.